

BOLALARDA HISSIY EMOTSIONAL HOLATLAR HAMDA SEZGILARNING SHAKLLANISHI

Erkaboyeva Shohsanam Shamsiddinovna

*Farg'ona viloyati Dangara tumani MMTB tasarrufidagi 6-umumiy ta'limi
maktabi amaliyotchi psixologi*

Madalievna Muslima Muxammadovna

*Farg'ona viloyati Dangara tumani MMTB tasarrufidagi 8-umumiy ta'limi
maktabi amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada sezgi qobiliyatlari haqida fikrlar keltirilgan. Shuningdek, maktab o'quvchilari orasida sezgilarining psixologik xususiyatlari kengroq ochib berilgan. Bugungi kunda o'quvchilarning rivojlanishida turli xil foydalanish kerakligi ham nazarda tutilgan.

Kalit so'zlar: sezgi, ko'rish, eshitish, qobiliyat, maktab, o'quvchi, xotira, qobiliyat, layoqat, iqtidor

KIRISH

Sezgi qobiliyatining ba'zi turlari insonda ona qornidaligi davridayoq birmuncha shakllanadi hamda tug'ilgandan keyin vaqt o'tishi, o'sib-ulg'ayishi, ichki va tashqi omillar ta'sirida yanada mustahkamlanadi. Eshitish sezgisi orqali biz atrofimizda kechayotga voqea-hodisalarni eshitamiz, anglaymiz, fikr yuritamiz va munosabat bildiramiz. Bizning bunday munosabatimiz tashqi omillarga nisbatan befarq emasligimizni bildiradi. Insonlarda sezgi qobiliyati asosan, maktab yoshidagi bolalarda juda faol rivojlangan va ma'lumotlarni ko'rish, eshitish va yozish orqali tez qabul qiladi va xotirada juda uzoq muddat, balki, keksa yoshigacha saqlanib qolish xususiyati bilan juda ahamiyatlidir.

“Sezgi deb - atrofimizdagi narsa va hodisalarning sezgi a'zolarimizga bevosita ta'sir etishi natijasida ularning ayrim belgi va xususiyatlarini miyamizda aks ettirilishini aytamiz.”

Ko'rish va eshitish sezgisi eng yuksak rivojlangan sezgilar qatoriga kiritiladi. Maktab o'quvchilarida ko'rish sezuvchanligi va bitta ko'rgan narsasini xotirada saqlab qolish qobiliyati katta yoshli insonlarga nisbatan ancha yaxshi rivojlangan.

Butun bir dars mobaynida doskaga yozilgan ma'lumotlar o'quvchi xotirasiga ko'rish orqali hamda o'qituvchi leksiyasini eshitish orqali qabul qilinadi va saqlanadi. Universitet talabalaridan farqli ravishda maktab o'quvchilarida xotira tiniq va ko'p ma'lumotni qabul qila olish xususiyatiga ega bo'ladi.

“Analizatorlarning o‘zaro munosabati va mashq qilish natijasida sezuvchanlikning ortishi sensibilizasiya deb ataladi. Masalan, mashq qilish natijasida musiqa bilan shug‘ullanadigan bolalarda past, baland ohanglarni eshitish qobiliyati rivojlanib boradi.” [Umumiy psixologiya. B.Turakulov, Termiz, 2018, 58 b]. Chindan ham shunday, maktab yoshidagi bolalarda boshlang'ich tarzda alifbo o'rgatiladi, keyin sekin-sekin qo'shib yozishni va gaplar, matnlar yozish ko'nikmalarini shakllantiriladi. Hamda keyin kuzatishimiz mumkinki, ularga og'zaki diktant aytilganda ular bemalol yoza oladi, negaki ularning eshitish sezgirligi va xotiradagi yuklangan ma'lumotlari yordam beradi.

Muhim voqealarga odamlar turlicha munosabatda bo'lishadi. Ba'zilar ularga befarq bo'lishadi, boshqalar esa shubha, qo'rquv yoki kuchli xavotirni boshdan kechirishadi. Emotsiyalar - bu murakkab jarayon bo'lib, u obyektning atrof-muhitga yoki o'ziga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. U tasniflashga ega bo'lib, ruhiy tabiatga ega. Ijobiy reaksiya qo'zg'atuvchiga javoban kutilgan natijalar natijasida yuzaga keladi. Salbiy reaksiya o'ylangan va haqiqiy o'rtasidagi nomuvofiqlik sifatida qabul qilinadi.

Emotsiyalar turlari

Quyidagi ruhiy reaksiya turlari ajratiladi:

- quvonch;
- qayg'u;
- azob;
- nafrat;

- jirkanish;
- stress;
- qo'rquv;
- umidsizlik (ongning izdan chiqishi).

Ko'pincha emotsional holat, masalan, quvonch, tashqaridan kelayotgan ma'lumot bilan bog'liq. O'z ehtiyojlarini qondira olmaslik yoki ularni amalga oshirishga to'siqlar paydo bo'lishi azob va g'azabni keltirib chiqaradi. Nafrat nopok odamlar yoki energiya, motivatsiya va qadriyatlarini yo'qotgan subyektlar bilan o'zaro aloqada paydo bo'ladi. Qo'rquv yaqinlashib kelayotgan xavf haqida ma'lumotga javoban paydo bo'ladi.

Quyi va yuqori.

Ishonch darajasiga ko'ra, quyidagi ruhiy jarayonlar ajratiladi:

- quyi;
- yuqori.

Oddiy ruhiy reaksiyalar fiziologik ehtiyojlar bilan bog'liq va instinktlar bilan chambarchas bog'liq.

Masalan, ularga quyidagilar kiradi:

- ko'ngil aynishi;
- chanqoqlik;
- ochlik.

Yuqori ruhiy holatlar ijtimoiy faoliyat jarayonida yuzaga keladi. Ular murakkab tarkibi va boy mazmuni bilan tavsiflanadi. Ushbu hissiyotlar o'zaro chambarchas bog'liq va shaxsiyatning asosini tashkil etadi.

Biz maktabga bolalarni qabul qilish jarayonida ularning aqliy faoliyati va iqtidorini, sezuvchanlik qobiliyati va intilishini inobatga olgan holda qabul qilishimiz kerak deb o'ylayman. Chunki bir xil yoshdagi bolalarning hammasi ham bir xil aqliy imkoniyatga va iqtidorga ega emas. Ulardagi sezgi organlari va ma'lumotlarni qabul qilish jarayonlari ham har xil. Bitta mavzu matni doskaga yoziladi va o'quvchilarga ko'chirib yozish vazifasi beriladi. Bitta sinfda o'rtacha 25 nafar o'quvchi bo'ladigan bo'lsa, ulardagi ma'lumotni qabul qilish qobiliyati,

ko'chirib yozish tezligi, bilim ko'nikmasi ham har xildir. Ko'pchilik sinflarda orqada qoladigan, o'zlashtirishi qiyin bo'lgan o'quvchilar ham bo'ladi. Pedagoglar ular bilan alohida yoki ko'proq ishlashlari, mashg'ulotlar olib borishlari maqsadga muvofiq bo'ladi.

Sezgilarning rivojlanishida o'spirinlar psixologiyasi bilan bog'liqlik jihatida mavjud. Yaratilgan shart-sharoitlar ostida o'spirinning aqliy va axloqiy jihatdan o'sishiga o'ziga xos sifatlar va fazilatlar namoyon bo'ladi. Yuqori sinf o'quvchilari o'zlarining sezgi qobiliyatlarining o'sishi natijasida ijtimoiy hayotda faollikka harakat qiladilar, dolzarb muammolarni hal qilishda ishtirok eta boshlaydilar.

Ularning ijtimoiy hayotda faol qatnashishi, ta'lim jarayonining ongida yanada rivojlanishi dunyoqarashining kengayishiga, sezgi qobiliyatining yanada ortishiga, qiziqishlarning ko'payishiga, yuksak insoniy tuyg'ularning vujudga kelishiga, bilimni o'zlashtirishga ijodiy yondoshishning kuchayishiga olib keladi. Maktab yoshidagi bolalarning sezgi qobiliyatlari yanada shakllanishi ularning oilada, maktabda mehnat va aqliy faoliyati ortishida, fanlarni o'zlashtirish ko'lamini kengayishida hamda mustaqil hayotga qadam qo'yishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktab yoshidagi bolalarning sezgi qobiliyatlari har xil rivojlanish bosqichida ko'rinadi va namoyon bo'ladi. Sezgilarning ahamiyatli jihatini ular o'rtasida turli xildagi psixologik testlar, o'yinlar o'tkazish orqali bilib olishimiz mumkin.

O'quvchilardagi o'qishga bo'lgan layoqatini yanada oshirish uchun ularga o'z o'rnida rag'bat ham berish kerak. O'quvchilarning iqtidori va sezgi layoqati atrof-muhit ta'sirida shakllanadi, rivojlanadi. Yaxshi muhit va tarbiya bo'lsa ulardagi qobiliyatlar o'sib boradi. Agar noqulay va nosog'lom muhit hukmronlik qilgan joyda tarbiyalansa, undagi bor bo'lgan iqtidor ham so'nadi, rivojlanishdan to'xtaydi.

XULOSA

Shuning uchun har bir ota-ona farzandiga o'rnak bo'lishi va o'z o'rnida

sog'lom muhitni, shart-sharoitni yaratib berishlari kerak, nazarimda. Pedagoglar va ota-onalar o'quvchilardagi iste'dod va sezgi qobiliyatlarning rivojlanishini vaqtida anglagan holda ularga to'g'ri yo'nalish berishlari kerak. Jamiyatimizda malakali kadrlarning yetishib chiqishlari, ularning vatanimiz taraqqiyotiga munosib hissa qo'shishlari uchun, avvalambor, maktab bosqichining metodik jihatdan mustahkamlanishiga, o'quvchilarga sifatli va to'g'ri ta'lim-tarbiya berilishiga katta ahamiyat qaratishimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Umumiy psixologiya. E.G'oziyev. T, 1994.
2. Umumiy psixologiya. F.Xaydarov, N.Xalilova. T: 2010.
3. Umumiy psixologiya. B.Turakulov, Termiz, 2018.
4. Амиркулович, Х. С. (2021). ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИ ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ТАСВИРИЙ САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ. Scientific progress, 1(3).
5. Амиркулович, Х. У. (2021). ТАРИХ ДАРСЛАРИНИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА МИНИАТЮРАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЙЎЛЛАРИ. Scientific progress, 1(3).